

ביאורים

הרמב"ם מרחיב כאן בעניין תחיית המתים מאחר שהיו שטענו שאין הרמב"ם מאמין בתחיית המתים כפשוטה אלא רק כמשל. הרמב"ם פותח את הדברים בשתי שאלות חשובות.

השאלה הראשונה הינה בנוגע לאמונה בתחיית המתים לגופות. בקרב העם מושרשת היטב האמונה כי לאחר המוות אנו עתידים לחזור לחיים בשנית, אלא שישנם פסוקים רבים שמהם נראה שהמוות הוא סוף כל חי - דבר הסותר את האמונה במבט ראשון. באיוב נאמר: "אם ימות גבר היחיה" [י, כא]. בפסוקים אלו כתוב שלאחר המוות אין עוד חיים. גם המלך חזקיהו מודה לה' לאחר שנוספו לו 15 שנים לחיות, ואומר: "לא ישברו יורדי בור אל אמינתך, חי חי הוא יודך כמוני היום" [ישעיה לח, יח-ט]. פסוק זה מלמד אותנו שמי שירד לבור, לקבר, אינו חוזר להודות לה' על נפלאותיו. בפסוקים רבים מצוינת מציאות המוות שאין תיקון אחריו - "רוח הולך ולא ישוב" [תהלים עח, ט]. אם-כן נראה שהמוות הוא הקצה האחרון של החיים, אשר ממנו אין דרך חזרה.

אמנם יש גם מקורות אחרים: בפסוקי ישעיה אפשר לפרש שהכוונה בהם לאמונת תחיית המתים בגוף. לעומת כל הפסוקים הנזכרים מפורש בספר דניאל שתהיה תחייה לגוף: "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו" [יב, ב], וכך גם פסוק נוסף: "ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימיו" [יב, ג]. רבים הם שלא הצליחו ליישב בין כל המקורות והסתפקו האם האמונה בתחיית המתים אכן נאמרה בתנ"ך או שלא. אלו שנטו אחרי הפסוקים האחרונים להאמין בתחייה, נדחקו בתירוצים רבים בפסוקים הקודמים שהבאנו.

השאלה השנייה היא מדוע התורה לא מזכירה בפירוש או ברמז את עניין תחיית המתים? אמנם יש מהחכמים שמצאו רמזים בתורה לתחיית המתים, אבל עדיין קשה - מדוע הוזכר הדבר באופן זה? נראה מסגנונה הספרותי של התורה שהיא מנסה להסתיר את הדבר, מתוך איזה שהוא טעם בלתי מוסבר.

הרחבות

• תחיית המתים מן התורה

והשאלה השנית היות התורה בלתי זוכרת זאת הפנה כלל, לא ברמיזה ואף כי בבאור. הרמב"ם כותב שהתורה אינה רומזת לתחיית המתים, קל וחומר שלא כותבת זאת במפורש. דברים אלו עומדים בניגוד למה שרש"י כותב, שמי שאינו מאמין שתחיית המתים רמוזה בתורה הוא ככופר בתחיית המתים, כיוון שאין לו על מה להיסמך [סנהדרין צ]. רש"י מבסס דבריו על דברי המשנה - "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא... ואלו שאין להם חלק לעולם הבא: האומר אין תחיית המתים מן התורה..." [סנהדרין יא, א]. לפי הרמב"ם אפשר להסביר שכוונת הביטוי "מן התורה" היא שזהו עיקרון מעקרונות תורת ישראל. כך עולה מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה: "ותחיית המתים יסוד מיסודות תורת משה רבינו, אין דת ואין קשר עם האומה היהודית למי שאינו מאמין בכך" [סנהדרין פרק י משנה א (תרגום הרב קאפח)].

ביאור נוסף בכיוון אחר למושג "תחיית המתים מן התורה" כתב רבי אריה לייב הכהן: "אף שמודה בעיקר התחייה אלא אומר שאינה מסבפת (- בזכות) התורה והוא כופר בסבתה - אין לו תחייה. כי סבה אחרת אין לה (- לתחיית המתים), רק של תורה דידיה (- שלו - שהוא למד בעצמו) או של אחרים הנהנים ממנו (- ולומדים בזכותו), והוא כופר - ולכך לא תחייהו. אמנם יאמין כל איש כי זה הוא עיקר התחייה, ואז יזכה לקום עם ישרי חברון, לשמוח בשמחת ציון תבנה ותכונן במהרה בימינו" [שב שמעתתא, הקדמה, אות פ]. תחיית המתים היא מציאות שאינה לפי חוקי הטבע החומריים, לכן רק בעזרת הקשר לתורה, שמדרגתה רוחנית, יכול אדם לזכות לתחיית המתים.

וכאשר הגענו מזה המאמר אל זה המקום והוא היה תכלית הפונה בו, וראינוהו חסר התועלת לגמרי, מפני שאינו כולל רק כפל מה שזכר כבר בפירוש המשנה ובחבור, ותוספת באור לכל מעט תבונה או הורס, ראינו שלא נניחנה ריקה מחדוש תועלת, ושנדבר על שתי שאלות ראיות בזה הענין.

האחד מהן, לבאר ענין אלו הפסוקים הרבים מאד הנמצאים במקרא, המורים הוראה ברורה שלא תסבל פרוש בהרחקת תחית המתים, כאמרו "אם ימות גבר היחיה", ואמרו "כלה ענין וילך כן יורד שאול לא יעלה" [ז, ט] ו"בטרם חזקהו" לא ישברו יורדי בור אל אמינתך, חי חי הוא יודך כמוני היום". זאת ראיה שיורדי בור הם המתים. ונאמר גם כן "פי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו" וגומר. "הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו" וגומר. ונאמר "רוח הולך ולא ישוב". וכשתחפש פסוקי המקרא כלם תמצאם מרחיקים תחית המתים בכלל, רק פסוקי ישעיהו ועם קצת התבוננות יתבאר שהוא מספק אם הוא משל או אמת. ומה שבא מן הפסוק הנגלה לדניאל "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו" וגומר, ואמר "ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימיו" זה גם כן מה שחייב לבני אדם המבוכה הגדולה, קצתם הסתפק בהם תחית המתים ספק גדול, ומקצתם המאמינים לזאת הפנה הצרכו לפרש כל פסוק מהפסוקים המבארים פרושים רחוקים מאד לקבלם.

והשאלה השנית היות התורה בלתי זוכרת זאת הפנה כלל, לא ברמיזה ואף כי בבאור. ואם אי אפשר מבלתי שיאמר שיש בתורה רמיזות לזאת הפנה, ויאמרו הדברים ההם אשר זכרום באמרו "מנין לתחיית המתים מן התורה?" תכלית האומר שיאמר שהם רמזים נסתרים, וכל שכן בהיות החכמים חולקים בהם. ותהיה זאת השאלה השנית למה לא זכר את זה בגלוי ובבאור שלא יסבל פרוש? אבל נזכר לפי דברי החושב, כמי שיסתתר לאמר דבר וירצה לסתמו.

שתי שאלות בדבר תחיית המתים

מדוע פסוקים רבים סותרים את תחיית המתים?

מדוע אין תחיית המתים נזכרת בתורה?

והוא - נושא המאמר הוא תחיית המתים. מעט תבונה וכו' - חסר דעת או אפיקורס. בהרחקת - בשלילת. ישברו - יקוו. שהוא מספק - שהפסוקים ניתנו להתפרש גם בדרך משל וגם כפשוטם. זאת הפנה - עיקר תחיית המתים. ואף כי בבאור - כל שכן שאינה מבארת אותו. חולקים בהם - חולקים היכן רמזה התורה את תחיית המתים.

